

Саясат жана биз (2 с)

Сабактын максаты:

- саясий көз караштан азыркы жана тарыхый көрүнүштөрдү анализдөө ыктарын калыптандырууну баштоо;
- окуучуларда саясий мүнөздөгү ойлорду комментариялап, алардын маанисин аныктоо ыктарын иштеп чыгууга киришүү;
- саясий маселелерге өз көз караштарын иштеп чыгууга жана аларды коргоо ыктарын калыптандырууну баштоо;
- башка көз караштарга сабырдуу болууга тарбиялоо.

Негизги түшүнүктөр: саясат, саясий факт, саясий көрүнүш, саясий окуя.

Сабактын планы

1. Саясий окуялар жана көрүнүштөр.
2. Саясий окуяларды жана көрүнүштөрдү анализдөө.
3. Саясий пикирлерди комментариялоо.

Жаңы сабактын башталышында мугалим окуучулардын *саясат* түшүнүгүнүн маңызын түшүнүүгө өзгөчө көңүл буруп, үй тапшырмаларынын аткарылышын текшерет.

1. Саясий окуялар жана көрүнүштөр

Сабактын башталышында мугалим, мамлекетте (байыркы да, азыркы да) жашап жаткан ар бир адам, сөзсүз түрдө саясий турмушка аралашарын түшүндүрөт. Ага активдүү (бийликке таасир этүүгө жетишүү) же пассивдүү (жөн эле бийликке көңүл бурбай коюу) катыша алат.

Мисалы, 2004-ж. октябрындагы Бишкек шаардык кеңешине жана 2005-ж. февраль-март айларындагы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине шайлоолор учурунда шаардын жашоочулары депутатка кандидаттар, алардын шайлоочуларына жана шайлоону же шайлануунун каалабаган адамдардын тобуна бөлүндү. Биринчилери да, экинчилери да, үчүнчүлөрү да өлкөнүн жана шаардын саясий турмушуна катышышат, бирок аны ар бири өз билгениндей жасайт. Бул жерде адамдардын саясий турмушка таасири ачык эле көрүнүп турат.

Мугалим окуучулардын көңүлүн, жакында өздөрү да өлкөнүн жана шаардын саясий турмушуна: шайлоолор, калкты сурамжылоо, партиялардын ишмердигине катышуу ж.б. аркылуу таасир эте ала тургандыгына бурулат. Саясатка аң-сезимдүү таасир этүү үчүн, адам саясий окуяларга жана көрүнүштөргө ориентация жасай алууга тийиш.

Андан ары, мугалим саясий окуялардан мисал келтирет: 1993-ж. 5-майда Кыргыз Республикасынын Конституциясынын кабыл алынышы, 1975-ж. 1-августунда Хельсинкиде Европадагы коопсуздук жана кызматташтык боюнча Корутунду актыга кол коюлушу ж.б.у.с. Мугалим жыйынтык чыгарат: саясий окуя — бул кайталангыс саясий факт, б. а. Адамдардын бийлик маселеси тууралуу мамилелерине байланышкан факт. Бардык аныктамаларды окуучулар дептерлерине жазышат. Мугалим андан ары, көп жолу кайталанган окшош саясий фактылар саясий көрүнүштөр деп аталарын түшүндүрөт. Саясий көрүнүштөрдүн мисалдары: азыркы Кыргызстандын мамлекеттик бийлик органдарына калктын өсүп бара жаткан кайдыгерлиги, Кыргызстандын жарандарынын көпчүлүгүнүн материалдык абалынын начарлашы ж.б. Мугалим саясий көрүнүш түшүнүгүнө аныктама берет: саясий көрүнүш — бул көп жолу кайталануучу саясий факты.

Түшүнүктөрдү бекемдөө

Окуучуларга тапшырма (окуучулардын каалоосу боюнча тапшырманын биринчи

же экинчи варианты аткарылат).

Кыргызстандын тарыхынан бештен кем эмес саясий окуяны жана бештен кем эмес саясий көрүнүштү (1-вариант); дүйнөлүк тарыхтан(2-вариант) топтоо жана жазуу.

Тапшырманы таблица түрүндө берсе болот.

Саясий окуялар	Саясий көрүнүштөр

2. Саясий окуяларды жана көрүнүштөрдү анализдөө

Бул окуу материалын түшүндүрүүнү баштап жатып, мугалим окуучуларды саясий окуяларды жана көрүнүштөрдү анализдей турган алгоритм менен тааныштырат. Окуучулар бул алгоритмди дептерлерине жазышат.

Колдонуу. Алгоритм – бул алдыга коюлган тапшырмаларды бардык мүмкүн болгон варианттарында чечүү үчүн логикалык же эсептөө операцияларынын тизмектүүлүгүн аныктаган алдын-ала көрсөтмө.

Саясий окуяларды жана көрүнүштөрдү анализдөөнүн алгоритми

1. Окуялардын же көрүнүштөрдүн себептери кайсылар?
2. Аталган саясий окуяларга же көрүнүштөргө ким кызыкдар?
3. Аталган окуянын жүрүшүндө адамдар кандай саясий максаттарды көздөшкөн (аталган көрүнүш жашаган мезгилде)?
4. Адамдар коюлган максаттарга кандай жолдор менен жетишти?
5. Аталган окуянын же көрүнүштүн оң жана терс натыйжалары кайсылар?
6. Аталган окуяны (көрүнүштү) жалпысынан кандай бааласа болот?
7. Аталган окуя (көрүнүш) эркиндиктин жана демократиянын өнүгүшүнө шарт түзөбү?
8. Аталган окуядан (көрүнүштөн) кандай тарыхый сабактарды алууга болот?

Окуучулар алгоритмдерди жазгандан кийин, мугалим аларды кантип колдонуу керектигин (ар кандай азыркы же тарыхый саясий фактынын мисалында) көрсөтөт. Окуучулар анализдөө үчүн саясий окуяларды же көрүнүштөрдү өздөрү сунуш кыла алышат. Мындай учурда мугалим класска: кайсы саясий окуяларды же көрүнүштөрдү силер анализдегинер келет? деген суроо менен кайрылат.

Жогоруда келтирилген алгоритмдердин негизинде берилген суроолорго жооптордун варианттары сунуш кылынат. Бул учурда мугалим окуучулар менен аңгемелешет жана аларга кеңеш берет. Ой-жүгүртүүлөрдүн логикасы болжолдуу түрдө төмөндөгүдөй.

1. Кыргызстандын жарандарынын кыйла бөлүгүнүн материалдык абалынын начарлашы, байлардын жана кедейлердин кирешелериндеги чоң ажырым, коомдогу туруксуз абал.
2. Бюрократиялык мамлекеттик структуралар, эң эле аз камсыз болгон жарандар.
3. Жарандардын экономикалык абалынын жакшырышы, байлардын жана кедейлердин жашоо деңгээлинин теңделиши.
4. Митингдер, демонстрациялар, парламенттеги иштер.
5. Көрүнүштөрдүн оң натыйжалары: реформалардын курсун калктын кызыкчылыктарын эсепке алуу менен коррекциялоо. Терс натыйжалары: коомдогу чыңалуу, Кыргыз өкмөтүнүн ишмердигин кыйындаткан экономикадагы жана саясаттагы конфликттүүлүк кырдаал, коомдогу жана Кыргызстандын мамлекеттик бийлигиндеги жиктелүү.
6. Жалпысынан аталган көрүнүштү азыркы экономикалык шарттарда табигый, бирок ыңгайсыз көрүнүш катары баалоого болот.
7. Аталган көрүнүш өлкөдө эркиндиктин жана демократиянын өнүгүшүнө шарт түзбөйт, анткени, бийликке демократиялык эмес күчтөрдүн келсе демократиялык процесстерди четтөөлөр башталышы мүмкүн.
8. Социалдык-экономикалык жана саясий реформаларды адамдардын материалдык жыргалчылыгын эсепке алуу менен жүргүзүү керек. Андай болбосо реформаларды колдогон адамдардын саны кыскарат, ал эми реформалардын өзү болсо коом үчүн кызыгарлык болбой калат.

Андан ары мугалим окуучуларга биринчиге татаалдыгы боюнча окшош болгон

башка көрүнүштү анализдөө үчүн тапшырма берет. Окуучулар жогоруда көрсөтүлгөндөй суроолорго жоопторду жазып, алгоритмди өз алдынча колдонушат.

Тапшырмалар аткарылгандан кийин мугалим бир-эки окуучудан алгоритмде баяндалган суроолорго жооп берүүсүн өтүнөт.

Алгоритмди колдонуунун ыктарын бекемдөө үчүн саясий көрүнүштү дагы бир жолу анализдөө максатка ылайыктуу. Окуучулар мисалы, азыркы Кыргызстандагы жалпы саясий кырдаалдын стабилдешүүсү сыяктуу саясий көрүнүштү анализдей алышат. Бул тапшырма мурдагылардай эле жазуу жүзүндө жүргүзүлөт.

Окуучулар мындай татаалдыктагы көрүнүштөрдү анализдөөнү өздөштүргөнүнө көз жеткенден кийин, аларга кыйла татаал тапшырма, мисалы, алгоритмди азыркы Кыргызстанда кылмыштуу элементтердин ролунун күчөшү сыяктуу саясий көрүнүштөргө колдонууну сунуш кылуу керек. Тапшырма жазуу жүзүндө аткарылат. Тапшырма аткарылгандан кийин бир-эки окуучудан өз анализинин жыйынтыктарын билдирүүсүн өтүнөт, алардын жоопторун толуктай жана комментариялайт, жана корутундулайт.

3. Саясий пикирлерди комментариялоо

Бул суроону түшүндүрүүдөн баштап, мугалим саясий пикирлерди комментариялай турган жаңы алгоритмди сунуш кылат.

Саясий пикирди комментариялоо алгоритми.

1. Пикирди өз сөзү менен баяндоо.
2. Пикирге өз мамилесин билдирүү, өз көз карашын түшүндүрүү.
3. Пикирди толуктоо (эгерде бул керек болсо).
4. Пикирден жыйынтык жасоо.
5. Пикирди моралдык көз караштан баалоо (жыйынтыкты моралдын көз карашынан комментариялоо).

Окуучулар алгоритмди жазышат, андан кийин мугалим, мисалы: «Саясат — бул мүмкүн болуунун искусствосу» деген саясий пикирди комментариялайт.

1. Саясат — бул колдо болгондордон мүмкүн болушунча көбүрөөк пайда ала билүү.
2. Мен аталган көз карашты бөлүшөм; эгерде саясатчы колунда болгондон мүмкүн болушунча көбүрөөк пайда ала албаган саясатчы, начар саясатчы.
3. Толуктоо талап кылынбайт.
4. Саясат — бул көбүрөөк натыйжаларга жетишүү үчүн, кээде моралдык принциптерди сактабай коюуга мүмкүн болгон чөйрө.
5. Моралдык көз караштан бул жаман. Жакшы максатка кылмыштуу каражаттар менен жетишүүгө болбойт.

Мугалим ушундай татаалдыктагы саясий пикирди окуучуларга өз алдынча комментариялоо сунуш кылынат: «Бир аздары гана саясатчы болууга жөндөмдүү, бирок бардыгы алардын жасагандарын баалай алышат» (*Афиналык Перикл*).

Окуучулар тапшырманы жазуу жүзүндө аткарышат, андан кийин бир-эки окуучу өз комментарийлерин окуйт. Мугалим толуктай жана тактайт, корутундулайт.

Пикирлерди комментариялоону дагы бир жолу кайталоо максатка ылайыктуу. Окуучуларга төмөнкү пикирди сунуш кылууга болот: «Фиктивдүү бийликти кулатуу үчүн сөз эркиндиги керек». Окуучулар алгоритмди колдонушат жана жогоруда көрсөтүлгөндөй жазышат.

Эгерде мугалим тапшырманын аткарылганына жана алгоритмдин өздөштүрүлгөнүнө көз жетсе, окуучуларга кыйла татаал пикирди комментариялоону сунуш кылууга болот: «Саясат — бул адамдарга, алар үчүн башкы дегендер менен алектенүүгө мүмкүнчүлүк бербөө искусствосу» (*П.Валери*). Окуучулар тапшырманы жазуу жүзүндө аткарышат.

Тапшырма аткарылгандан кийин, мурункудай эле, окуучулардын иштеринин жыйынтыгын текшерет, алардын жоопторун комментариялайт. Мугалим сабакты корутундулайт жана окуучулардын ишин баалайт.

Үйгө тапшырма

1. Эки саясий окуядан жана эки саясий көрүнүштөн мисалдарды топтоо. Бардык мисалдарды жазуу жүзүндө анализдөө.
2. Саясий пикирди жазуу жүзүндө комментарийлоо: «Тарых — бул өткөндөгү саясат, жана саясат — бул бүгүнкү тарых» (Э. Фримен).

Саясий басма сөз (2 с)

Сабактын максаты:

- Газеталык макалаларды жана саясий мүнөздөгү карикатураларды анализдөө ыктарын иштеп чыгууну баштоо;
- саясий маселелерге өз көз караштарын иштеп чыгууга жана аларды коргоо ыктарын калыптандыруунун баштоо;
- башка көз караштарга сабырдуу болууга тарбиялоо.

Негизги түшүнүктөр: саясат, саясий партия, саясий идеология, карикатура, саясий басма сөз.

Сабактын планы

1. Кыргызстандагы азыркы саясий басма сөз (бир нече мисалда).
2. Саясий тексттерди анализдөө.
3. Саясий карикатураларды анализдөө.

Жаңы окуу материалын түшүндүрүүнүн алдында мугалим үй тапшырмаларынын аткарылышын текшерет. Саясий партиялардын типологиясын айкындоого жана саясий идеологиянын түрлөрүн түшүнүүсүнө өзгөчө көңүл бурулат.

1. Кыргызстандагы азыркы саясий басма сөз

Сабактын башталышында мугалим окуучуларга саясий партиялар өз идеяларын пропагандалоо жана жаңы тарапкерлерди издөө максатында саясий басма сөздү пайдаланарын түшүндүрөт. Мугалим окуучуларга өздөрүнө тааныш газеталарды атоону жана бул басылмалардын саясий спектрдеги ордун (солчул, оңчул, ортодо) аныктоону сунуш кылат. Андан ары мугалим окуучулардын көңүлүн, газетанын саясий багыты макалалардын аталыштарынан эмес, анын тексттеринин мазмунунан көрүнөөрүнө көңүлүн бурат. Сабакта ушул тексттерди анализдөө менен алек болушат.

2. Саясий тексттерди анализдөө

Материалды түшүндүрүүнү баштап, мугалим окуучуларды саясий тексттерди анализдей турган алгоритм менен тааныштырат.

Саясий тексттерди анализдөө алгоритми

1. Тексти башынан аягына чейин окуп чыккыла.
2. Эгерде текстте аталышы болсо, автор эмне үчүн ушундай аталышты тандагандыгы тууралуу ойлонгула.
3. Тексттин башкы максаты кандай?
4. Аталган саясий текстти саясий спектрдин кайсы шкаласына кошууга болоорун аныктагыла. Өз көз карашыңарга аргумент келтиргиле.
5. Аталган саясий текст кайсы саясий топко эсептелген?
6. Тексттин башкы оюна, автордун көз карашына өз мамилеңерди билдиргиле.
7. Тексттин башкы оюна негизденип корутунду чыгаргыла.

Окуучуларды алгоритм менен тааныштыргандан кийин, мугалим аны кантип колдонуу керектигин көрсөтөт. (бир газеталык макаланын мисалында).

Андан ары окуучуларга анализдөө үчүн, татаалдыгы боюнча мурункуларга окшош, башка текст сунуш кылынат. Окуучулар мурда окулган текстти колдоно алышат (класска алынып келинген газеталардан). Тапшырма жазуу жүзүндө аткарылат. Бул жерде иштөөнүн топтук формасын колдонуу максатка ылайыктуу. Жогорку класстын окуучулары тапшырманы аткарышкандан кийин, мугалим бир-эки окуучудан алгоритмде көрсөтүлгөн суроолорго жооп берүүнү сурайт.

Алгоритмди колдонуу ыктарын бекемдөө үчүн ушундай эле татаалдыктагы башка тексттин мисалында саясий текстти анализдөөнү кайталоо жакшы болот; бул жолу

текстти мугалим сунуш кыла алат.

Окуучулар ушундай эле татаалдыктагы саясий тексттерди анализдөөнү өздөштүргөнүнө ынангандан кийин, кыйла татаал саясий тексттерди анализдөөнү сунуш кылуу керек.

3. Саясий карикатураларды анализдөө

Саясий карикатура — бул, көбүнчө, бардыгына белгилүү саясатчылардын келбетин тартуу, актуалдуу кырдаалдагы темаларга, аларга мүнөздүү ой пикирлерге вариациялоо; булардын бардыгы экономикалык формада болууга тийиш. Көбүнчө саясий карикатураларда саясий окуялардын жана көрүнүштөрдүн терс жактары келекеге алынат.

Мугалимге ар түрдүү карикатураларды көрсөтүү менен өз түшүндүрүүлөрүн коштоо сунуш кылынат. Аларды «Агым», «Республика» газеталарынан ж.б. басылмалардан табууга болот.

Түшүндүрүүнү аяктап жатып, мугалим карикатураларды окуй билүүнү үйрөнүүнү сунуш кылат. Бул үчүн мугалим окуучуларды дагы бир алгоритм менен тааныштыруу керек.

Саясий карикатураларды анализдөө алгоритми

1. Аталган карикатуранын башкы идеясы кандай?
2. Аталган карикатура эмнени келекеге алат (саясий ишмердин тышкы келбети, анын жүрүш-турушу, саясий окуя же көрүнүш)?
3. Эгерде карикатурада саясатчы же адамдардын тобу тартылса, аталган карикатура анын (алардын) кадыр-баркын басмырлап жатабы?
4. Аталган карикатуранын автору кайсы саясий идеологиянын тарапкери экендигин аныктагыла? Өз жообуңарды аргументтештигиле.
5. Аталган карикатура кайсы социалдык топко эсептелгенин аныктагыла? Жообуңарды аргументтештиргиле.
6. Аталган карикатуранын башкы идеясына өз пикириңерди билдиргиле.
7. Бул карикатура кайсы максат менен түзүлгөнү тууралуу ойлонгула (анда тартылган саясатчынын маскаралоо, анын олуттуу кемчиликтерин көрсөтүү, коомдук нааразылыктарды күчөтүү, терс саясий көрүнүштөрдү келекеге алуу ж.б.у.с.). Өз көз карашыңарды аргументтештиргиле.

Мугалим алдын-ала даярдалган мисалда алгоритмди кантип колдонуу керектигин көрсөтөт. Андан ары окуучуларга, тартылышынын татаалдыгы боюнча биринчисине окшош башка карикатураны анализдөө сунуш кылынат. Тапшырма фронталдуу (эгерде мугалимдин колунда бир эле сүрөт болсо), индивидуалдуу (эгерде карикатуралар көп болсо) түрдө аткарылат.

Бир-эки окуучу классты анализдөөнүн өз варианттары менен тааныштырат. Алгоритм боюнча саясий карикатураны анализдөө ыктарын бекемдөө максатында, тартылышынын татаалдыгы боюнча мурункусуна окшош болгон башка карикатураны колдонуп, ишти кайталоо максатка ылайыктуу, андан кийин кыйла татаалырагы менен иштөө керек. Бул тапшырмалар (мурункулардай эле) жазуу жүзүндө аткарылат.

Үйгө тапшырма

1. Газеталардан жана журналдардан, авторлору карама-каршы идеологиялык көз караштагы эки саясий макаланы тандоо. Алгоритмди колдонуп, эки макаланы анализдегиле.
2. Газеталардан жана журналдардан эки саясий карикатураны тандоо: биринчиси саясий ишмердин сүрөтү, экинчиси – саясий көрүнүштөрдүн терс жактарын келеке кылган сүрөт. Алгоритмди колдонуп эки карикатураны анализдөө.

Кошумча тапшырма (каалоочулар үчүн)

1. Ар кандай актуалдуу саясий окуя же көрүнүш тууралуу төмөнкү көз карашты:
 - а) либералдык идеологияны;
 - б) консервативдик идеологияны;
 - в) социал-демократиялык идеологияны;

- г) коммунисттик идеологияны жактаган автордун позициясында чакан макала жазуу;
2. Үстүбүздөгү жылдагы ар кандай саясий окуяны же көрүнүштү, же саясий ишмерди келеке кылган карикатураны тартуу. Карикатура төмөнкү талаптарга ылайык келүүгө тийиш:
- Жөнөкөй болуусу;
 - Түшүнүктүү болуусу;
 - анын авторунун саясий симпатиясын чагылдыруусу;
 - окурмандардын белгилүү социалдык тобуна арналышы;
 - анда тартылган инсандын (адамдардын тобунун) жеке кадыр-баркын кемсинтпөөсү.